

Н. М. Галунова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Семантико-асоціативне поле дієслова в свідомості україномовних дівчат та дівчат-білінгвів 3–4 років

Галунова Н. М. Семантико-асоціативне поле дієслова в свідомості україномовних дівчат та дівчат-білінгвів 3–4 років. Стаття присвячена актуальній для сучасного мовознавства проблемі дослідження особливостей дитячого мовлення. В роботі запропоновані деякі результати серії вільних асоціативних експериментів з дітьми 3–5 років, що були проведені автором у Харкові та Львові. Пропонується аналіз семантико-асоціативного поля дієслова у мовній свідомості україномовних дівчат та дівчат-білінгвів молодшого дошкільного віку, що був здійснений шляхом дослідження реакцій-дієслів, отриманих від дівчат 3–4 років на стимули-дієслова.

Ключові слова: *дитяче мовлення, вільний асоціативний експеримент, соціопсихолінгвістика, мовна свідомість, дієслово.*

Галунова Н. Н. Семантико-ассоциативное поле глагола в сознании украиноязычных девочек и девочек-билингвов 3–4 лет. Статья посвящена актуальной для современного языкознания проблеме исследования особенностей детской речи. В работе предложены некоторые результаты серии свободных ассоциативных экспериментов с детьми 3–5 лет, проведенных автором в Харькове и Львове. Предлагается анализ семантико-ассоциативного поля глагола в языковом сознании украиноязычных девочек и девочек-билингвов младшего дошкольного возраста, который был реализован путем исследования реакций-глаголов, полученных от девочек 3–4 лет на стимул-глагол.

Ключевые слова: *детская речь, свободный ассоциативный эксперимент, социопсихолингвистика, языковое сознание, глагол.*

Galunova N. M. Verb semantic–association field in the consciousness of Ukrainian speaking girls and bilinguals of 3–4. The paper is devoted to the topical problem of contemporary linguistics and specifically to the children's speech researches. It presents some results of free association experiments with the children of 3–5, which were carried out by the author in Kharkiv and Lviv. The analysis of verb semantic–association field in the linguistic consciousness of Ukrainian speaking children and bilinguals of junior preschool age, which was received at verb-stimuli during the free association experiment with girls of 3–4 is given there.

Key words: *Children's speech, free association experiment, sociopsycholinguistics, linguistic consciousness, verb.*

Важливим напрямком розвитку сучасної вітчизняної лінгвістики є соціопсихолінгвістика, одним із завдань якої є вивчення мови та мовлення в онтогенезі. Проведення наукових досліджень в означеному напрямі видається надзвичайно важливим, актуальним і необхідним для з'ясування цілого ряду питань щодо особливостей формування української мовної особистості, вивчення

процесів опанування рідною мовою, розвитку семантико-асоціативних полів в онтогенезі.

Для різноаспектного вивчення мови в онтогенезі зберігають свою значущість наукові ідеї, висновки та положення праць видатного українського мовознавця О.О. Потебні, які разом із сучасними науковими уявленнями, виробленими у результаті проведення спеціальних дослі-

джень, становлять науково-теоретичне підґрунтя нашої роботи [2, 3, 6, 7, 8, 11–14, 16, 23].

У процесі вивчення мови в онтогенезі науковці використовують вільний асоціативний експеримент, учасникам якого пропонують відповісти на запропоноване слово-стимул (S) словом R – першим словом, що виникає в свідомості як реакція на слово S. При цьому особливості слова R не об'єктовані ні формально, ні семантично.

Для дослідження мови та мовлення дітей 3–5 років в Україні нами було проведено вільний асоціативний експеримент. Методика експерименту розроблена з урахуванням як правил його проведення, так і віку респондентів. Загальна кількість респондентів склала 832, при цьому було опитано по 104 респонденти з 8-ми груп згідно з контрольними параметрами: дівчатка і хлопчики двох вікових груп (3–4 та 4–5 років) з Харкова та Львова. Усього опитано 416 хлопчиків і 416 дівчаток. Таким чином, при виборці були дотримані характерні для генеральної сукупності співвідношення респондентів з певним набором параметрів, що були визнані значущими для дослідження. Саме тому ця вибірка є *квотною пропорційною*, а відповідні параметри (вік, гендер, регіон) – зв'язаними [3:269].

Важливою складовою вільного асоціативного експерименту незалежно від віку респондентів є відбір та складання списку слів-стимулів. При складанні асоціативних полів до списку стимулів входить слова, що становлять ядро мовної свідомості людини. Список слів-стимулів, використаний у нашому експерименті, складено на базі частотних словників дітей дошкільного віку, а також списків слів-стимулів, що використовуються в асоціативних експериментах на матеріалі російської та інших мов. Нами використано слова, які найчастіше зустрічалися при складанні списку для інших вільних асоціативних експериментів [4, 5, 9, 16, 17, 18]. Таким чином, до списку увійшли слова, що належать до різних частин мови (іменники, дієслова, прикметники, займенники), які складають ядро мовної свідомості дитини, і репрезентують її мовну картину світу. Цей список включає в себе гендерно-марковану лексику, що дозволяє виявити притаманні дитячій свідомості гендерні стереотипи. Загальна кількість стимулів становить 71 слово.

У результаті проведення експерименту від 832 респондентів ми отримали 59072 реакцій, що склало 568 асоціативних полів, які розподілилися рівномірно за трьома параметрами (гендер, вік, регіон) Таким чином, експеримент проведено відповідно до вимог методики вільного асоціативного експерименту. При збереженні

класичної схеми: стимул–реакція, ми удосконалили її, врахувавши вік респондентів.

Мета нашої статті полягає у дослідженні реакцій дієслів, отриманих від дівчат 3–4 років на стимули-дієслова. Загальна кількість таких стимулів склала 25: *говорити, грав, грала, дзвонити, допомагати, думав, думати, знала, зустрів, зустріла, зустріти, їхав, їхала, їхати, йти, кричати, любити, обіцяв, обіцяла, писати, почав, почала, почати, узяти, учитися* Стимульний матеріал можна класифікувати наступним чином:

1) дієслова подані в родових формах (жіночій або чоловічій рід): *грав, грала, думав, знала, зустрів, зустріла, їхав, їхала, обіцяв, обіцяла, почав, почала*;

2) дієслова подані в інфінітиві: *говорити, дзвонити, допомагати, думати, зустріти, їхати, йти, кричати, любити, писати, почати, узяти, учитися*.

Слова першої групи стимулів є гендерно маркованими. Серед них існують такі, що утворюють пари (*грав, грала, зустрів, зустріла, їхав, їхала, обіцяв, обіцяла, почав, почала*) і такі, що подані лише в одній особовій формі (*думав, знала*). Як видно зі списку стимулів, деякі слова подані і в інфінітиві і у родових формах (*думати, їхати, почати*), а деякі лише в інфінітиві (*говорити, дзвонити, допомагати, зустріти, йти, кричати, любити, писати, узяти, учитися*).

Введення гендерно маркованої лексики допомагає дослідити гендерну складову мовної свідомості дитини. Подання деякий стимулів лише в одній з форм допомагає уникнути частого повтору однокореневих слів, що може призвести до хибного сприйняття респондентом таких стимулів як повторів та викликати реакції типу *вже був* (реакція на стимул *думати* дівчат 3–4 років із Львова).

Крім відзначених, слід вказати ще на одну особливість стимульного матеріалу. Кілька слів-стимулів відзначається підвищеним ступенем десемантизації і в типізованих мовленнєвих ситуаціях є частиною складного дієслівного прилюдка. Це слова *почати, почав, почала*.

На стимул S були отримані вербальні реакції різні з точки зору свого граматичного вираження, а саме:

- 1) іменники (2774 реакція);
- 2) дієслова (1671);
- 3) прислівники (303);
- 4) прикметники (51);
- 5) займенники (106);
- 6) словосполучення (84);
- 7) частки (2);
- 8) числівники (1);
- 9) вигук (17).

Предмет аналізу – асоціативні поля, що виражені парою дієслово – дієслово, тобто випадки, коли, наприклад, на стимул *говорити* отримано відповідь *мовчати, співати, просити*.

Характер зв'язків між стимулом та реакцією можна класифікувати, базуючись на різних ознаках. Серед отриманих в результаті проведення нами експерименту асоціативних полів залежно від зв'язків між стимулом (S) та реакцією (R) нами було виокремлено кілька типів асоціацій, критерії для яких розроблені вітчизняними та зарубіжними мовознавцями. Загальною тенденцією в сучасному науковому дискурсі є виділення двох основних класів зв'язків – парадигматичних та синтагматичних, при цьому, однак, принципи класифікації зазвичай визначає дослідник, базуючись на отриманому матеріалі та поставлених цілях. Детальний аналіз класифікацій асоціацій, що були запропоновані різними лінгвістами та психологами на різних етапах розвитку наукового знання, представлено у праці О. О. Залевської. Авторка відокремлює класифікації в основному за двома напрямками: при дослідженні проблеми розвитку значення слова та при специфіці зв'язків між формою та значенням слова та між словами в системі мови [9].

В основу розробленої нами класифікації, з урахування загальної тенденції розподілу на парадигматичні та синтагматичні реакції, була покладена класифікація за формальними відношеннями, розроблена Н. В. Уфимцевою, згідно з якою реакції поділені на синтагматичні, парадигматичні, тематичні, дериваційні та фонетичні [22].

У багатьох випадках визначити характер реакції та її приналежність до певного типу надзвичайно складно, можливо, навіть віднесення реакцій одночасно до двох різних типів. Аналізований матеріал дозволяє виділити різні типи реакцій. *Парадигматичні* стосунки представлені як *синонімами*, так і *антонімами*, що свідчить про певну ступень опанування мовою як системою, а з іншого боку про розвиток і збагачення внутрішнього лексикону дитини. На відповідь впливають особливості організації лексичного матеріалу у системі пам'яті дитини. Позамовні чинники для таких реакцій не є важливими. Натомість екстралінгвальне підґрунтя реакцій більш виразно проявляється у тих випадках, коли між S та R утворюється *субординаційний* зв'язок, або S та R є складниками певних ідеографічних полів. У будь-якому разі, у означених випадках особливу роль для отримання реакцій відіграють результати мовленнєвої діяльності, які залишають слід у пам'яті дитини у вигляді певних фреймів.

Окрему групу реакцій становлять *переклади*, що є характерним для респондентів із Харкова, адже за результатами нашого експерименту було встановлено, що дитина, яка володіє обома мовами, часто реагує на стимул перекладом. Загальна кількість реакцій-перекладів серед асоціативних полів дієслово-дієслово у дівчаток 3–4 років становить 114, при чому усі ці реакції отримані від харківських респонденток.

Реакції повтори є нечисленними. Пояснити такі реакції можна по-різному, вони можуть свідчити про нерозуміння стимулу, небажання дитини йти на контакт чи про те, що це поняття у МС респондента є самодостатнім.

Група, що представлена реакціям, які утворюють заперечну конструкцію *не+дієслово-стимул* на нашу думку демонструє скоріше певні психологічні, ніж лінгвістичні зміни у МС дитини.

Група, в якій представлені реакції, що мають *ідеографічний зв'язок* зі стимулом демонструє утворення ідеографічних та семантико-тематичних груп у свідомості дітей.

Дериваційні реакції свідчать про процес засвоєння граматичних норм дитиною, її опанування мовної норми.

Синтагматичні зв'язки представлені надзвичайно широким семантичним полем, що може свідчити про значний рівень десемантизації у цій гендерній та віковій групі.

Невмотивовані реакції повною мірою залежать не від впливу мови на свідомість дитини, а від специфіки тих ситуацій, в яких перебувала дитина, що володіє цією мовою.

Таким чином, зазначені групи можна виокремити так:

1. **R є повтором S:** а) *говорити* : говорити; б) *учитися*: вчитися (4).

2. **R є синонімом до S:** а) *говорити*: розмовляти (7), базікати (1), балакати (2), шептатись (1); б) *дзвонити*: дзвінкає (1), дзінькає (1), діленькає (1); в) *йти*: гуляти (19), бігти (9), ходити (2), топати (1); г) *кричати*: голосити (1), сваритися (3), шуміти (2); е) *любити*: кохати (4), кохатися (1), поважати (1); ф) *узяти*: брати (4), забрати (1), підняти (1), подняти (1), брать (1), взяти (1), злапати (1).

3. **R є антонімом до S:** а) *говорити*: мовчати (13), слухати (2), не говорити (1); б) *грав*: програв (2); *думав*: забув (2); в) *знала*: забула (7); г) *їхав*: зупинився (2); е) *їхала*: стояла (1); ф) *їхати*: стояти (4); г) *йти*: стояти (3), зупинятися (1); ж) *кричати*: мовчати (5), голосити (1); з) *писати*: диктувати (1); и) *почав*: закінчив (9), бігати (2); к) *почала*: закінчила (13), закінчив (1); л) *почати*: закінчити (24), закінчив (2); м)

узяти: віддати (5), дати (3), дати (1); n) **учитися**: вчити (3), учити (2).

4. **R** утворює заперечну конструкцію *не+дієслово до S*: а) **уговорити**: не говорити; б) **дзвонити**: не дзвонить (1); с) **думати**: не думаєш (1); d) **знала**: не знала (17); е) **зустріла**: не зустріла (3); f) **їхав**: не знала (1); g) **кричати**: не кричати (5); h) **любити**: не любити (2); i) **обіцяв**: не обіцяв (3), не дообіцяв (1), не знав (1); j) **обіцяла**: не обіцяла (10); k) **почав**: не почав (4), не хочу (1); l) **почала**: не почала (2); m) **почати**: не почати (1).

5. **R** утворює субординаційний зв'язок з **S**: а) **говорити**: писати (1); б) **думав**: мовчав (8), згадав (2), вигадав (1); збирав (1), робив (1); с) **думати**: мовчати (3), вигадати (2), згадав (2), писати (2), знаю (1), вигадати (2), робити (1), говорити (1); d) **знала**: говорила (9), сказала (6), розповіла (2), згадала (2), питала (1); е) **зустріла**: дивився (1), покинула (2); f) **їхала**: котилося (2); g) **йти**: втомитися (1); h) **кричати**: заспокоїться (4), плакати (2), надорвати (1); i) **обіцяв**: зробив (3), згадав (1), купив (3), прийшов (2), тримай (1), виконав (3); j) **обіцяла**: купуй (4), купив (2); k) **писати**: думати (2); l) **почав**: придумав (1), ремонту (1), сміється (1); m) **почала**: зробила (1), сделала (1); n) **узяти**: кинути (10), купити (5), викинути (2); o) **учитися**: знати (1).

6. **R** входить до ідеографічного поля **S**: а) **говорити**: співати (10), кричати (4), розповідати (5), плакати (2), просити (1), сміятися (1), шептатися (1), брехати (1); б) **грав**: танцював (4), кружилась (1), співав (4), стрибав (1); с) **грала**: співала (14), біжить (2), танцювала (4), сиділа (1), танцювати (1), баловалась (1); d) **зустріла**: гуляла (2), побачила (2), пішла (1), поїхала (1); е) **зустріти**: побачити (10), дивитися (1), погуляти (1) розмовляти (2), сказати (2), ховати (1), побачити (2), бачу (1), взяти (1), говорити (1), гуляти (1), радіти (1), узяти (1); f) **їхав**: бігала (1); g) **їхала**: відпочивала (1); h) **їхати**: відпочивати (2), сидіти (1); i) **йти**: гуляти (19), бігти (9), їхати (9), їду (4); j) **кричати**: грати (6), сваритися (6), шуміти (2); k) **обіцяв**: сказав (7), казав (2), мовчав (1), придумав (1); l) **писати**: малювати (5), читати (2); **узяти**: беру (4), підняти (1), подивитися (1), позичити (1), показати (1).

7. **R** є дериватом **S**: а) **говорити**: говорю (4), говориш (2), говорю (6); б) **грав**: грала (9), грали (2), програв (2), іграв (10); с) **грала**: грав (6), гра (3), грала (6), виграла (3), іграла (10); d) **дзвонити**: дзвони (4), дзвоню (2), не дзвонить (1), подзвонити (2), звоніт (2), дзвінкає (1), дзвонить (1), дзвониш (1), дзінькає (1), дзвонить (1), ділінькає (1); е) **допомагати**: допомагаю (4), допоможу (1); f) **знала**: не знала (17), знав (10),

знав (9); g) **зустрів**: зустріла (14); h) **зустріла**: зустрів (4), не зустріла (3), зустрічаєш (1); i) **зустріти**: зустріла (2), зустріти (9), зустріти (1), зустрічаюся (1); j) **їхав**: приїхав (7), доїхав (3), їхала (3), їхало (2), приїхав (6); k) **їхала**: їхав (8), приїхала (4), доїхала (2), заїхала (1), переїхав (1), поїхала (1), приїхало (1), проїхали (2), приїхала (4), їхали (1), приїхав (1); l) **їхати**: приїхати (7), їду (2), їдуть (2), їджу (2), їхав (2), їде (1), , їхати (1); m) **йти**: прийти (1); n) **кричати**: не кричати (5), кричали (1), кричу (2), кричать (1); o) **любити**: люблю (6), не любити (2), любить (1); p) **обіцяв**: обіцяла (4), пообіцяв (3), не обіцяв (3), недообіцяв (1), обіцяв (10), обещал (4); q) **обіцяла**: не обіцяла (10), обіцяв (14), обіцяла (5); r) **писати**: пишу (4); s) **почав**: не почав (4), почав (4), почала (7); t) **почала**: почав (8), не почала (2), починала (2); u) **почати**: не почати (1), починало (1), починати (2), починаю (2), починаєш (1); v) **узяти**: взяти (12), узяти (3), взяти (1) візьму (1); w) **учитися**: вчитися (4), вчити (3), учитися (3), учити (2), доучитися (1).

8. **R** є перекладом **S**: а) **грав**: іграв (10); б) **грала**: іграла (10); с) **думав**: думал (9); d) **зустрів**: зустріла (6); e) **зустріла**: зустріла (10); f) **зустріти**: зустріла (8); g) **їхав**: їхав (9); h) **їхала**: їхала (12); i) **йти**: іти (5); j) **кричати**: кричати (1); k) **любити**: любить (1); l) **обіцяв**: обещал (4); m) **почав**: начал (2); n) **почала**: начала (6); o) **почати**: начав (9); p) **узяти**: взяти (12).

9. Між **S** та **R** синтагматичні зв'язки: а) **допомагати**: прибирати (18), замітати (4), писати (2), садити (2), вчитися (1), мити (5), пильнувати (2), готувати (1), збирати (1), полівати (1), робити (1), читати (1); б) **думав**: прийти (2), іти (1), поїхати (1), говорити (1), зробити (1); с) **думати**: люблю (1), хочеш (1), читати (2), вчу (1); d) **любити**: їсти (1); e) **обіцяв**: допомогти (5), зробити (3), прийти (5), бавитися (1), відпочивати (1), говорити (1), дати (1), забрати (1), заїхати (2), купити (7), мовчати (1), подарувати (1), пофарбувати (1), привезти (1), слухатися (1), допомогти (1); f) **обіцяла**: бавитися (4), купувати (4), продавати (3), купляти (2), постирати (2), грати (1), допомогти (1), прибрати (1), купити (7), прийти (1), хапати (1); g) **писати**: закінчити (5), допомагаю (1), хочеш (1), вчити (1); h) **почав**: мріяти (6), малювати (5), робити (10), читати (6), майструвати (4), робить (6), співати (7), говорить (4), їсти (7), кричати (4), писати (6), бавитися (4), бавитися (2), відпочивати (2), говорити (4), думати (2), бігати (2), гратися (1), дивитися (1), забивати (1), плакати (1), працювати (2), рахувати (2), ремонтувати (1), сидіти (1), чистити (1), спати (2), баловатися (1), бити (1), гратися (1), митися (1); i) **почала**: писати (14),

читати (8), малювати (9), читати (8), малювати (9), ігратися (1), їсти (2), кашляти (1), пити (1), пісать (2), прасувати (2), складати (1), солодити (1), шити (3), готувати (1), лакати (1), хворіти (1); j) **почати**: бавитися (7), писати (12), грати (6), говорити (10), малювати (9), їсти (8), робити (5), співати (5), працювати (3), рахувати (2), бачитись (1), варити (2), гратися (4), кататись (1), кричати (4), мити (1), митися (1), одягатися (1), пісать (1), прибирати (2), розмовляти (1), спати (1), читати (2), шити (1), шуміти (2), спати (2), баловаться (1), вишивати (1), гавкати (1), мовчати (1), ходити (1), чавкати (1), шить (1), синіти (1), гризти (1); k) **учитися**: писати (15), малювати (5), читати (2), говорити (2), гуляти (1), допомагати (2), збирати (2), пісать (2), показувати (2), рахувати (1).

10. **R немотивоване загальномовним потенціалом S**: а) **грав**: писав (1), читав (1); б) **грала**: спать (1); с) **дзвонити**: відгадувати (1), відповідати (3), говорити (2), писати (1); d) **допомагати**: говорить (1), простить (1), всміхатися (1), кличе (1); е) **думав**: хочеш (1), мав (1), мив (1); f) **думати**: бавитись (6), грати (2), заперти (1), копати (1), співати (1); g) **знала**: гнав (1), прогнала (1), хочу (1), купила (1), прийшла (1); h) **зустрів**: возить (3), мити (1), обганяє (1), стоїть (1), їде (4), їдуть (1), ловив (1); i) **зустріла**: виконав (3), купити (2), грався (1), забула (1), наобіцяв (1), написати (1), бігла (1), сміюся (1); j) **зустріти**: покинути (3), бавитись (1), бігти (1), віддати (1), зловив (1); k) **їхав**: варить (2), бавилась (1), загубила (1), згадала (1), впав (1), думал (1); l) **їхала**: варить (2), варити (1), спати (1); m) **їхати**: зачиняти (1), прошу (1), думати (1); n) **йти**: купити (1); o) **кричати**: бави-

тися (2), співати (3), варити (1), лягти (1), писати (1); p) **обіцяв**: забрав (1), побачив (2), сміявся (2), хочеш (1), пішов (1); q) **обіцяла**: бавились (2), грають (1), баловалась (3); r) **писати**: готувати (2), квакати (1); s) **почав**: знав (2), стати (1); t) **почала**: говори (15), збираю (1), зробило (1), зустріла (1), придумала (2), сміється (1), начал (1), чавкає (1); u) **почати**: забрати (1); v) **узяти**: зустрічаюсь (8), говорити (1), захищати (1), кидати (1), нести (1), вчити (1), навчити (1).

За результатами вільного асоціативного експерименту дівчата 3–4 років, що були опитані в Харкові та Львові демонструють на стимули-дієслова реакції-дієслова, які можна розподілити за такими типами: 1) **R є повтором S**, 2) **R є синонім до S**, 3) **R є антонімом до S**, 4) **R утворює заперечну конструкцію не+дієслово до S**, 5) **R утворює субординаційний зв'язок з S**, 6) **R входить до ідеографічного поля S**, 7) **R є дериватом S**, 8) **R є перекладом S**, 9) **Між S та R синтагматичні зв'язки** 10) **R немотивоване загальномовним потенціалом S**. Отримані типи зв'язків свідчать про початок формування мови як цілісного явища, системи, а також про розвиток і збагачення внутрішнього лексикону, утворення ідеографічних та семантико-тематичних груп.

Значна кількість отриманих реакцій, практична відсутність відмов від реагування свідчать про знання та розуміння семантики слів-стимулів.

Певний рівень засвоєння норм української мови демонструє переважна більшість українських реакцій. Проте реакції-переклади та русизми, що характеризують асоціативні поля харківських респонденток, виявляють значний вплив білінгвального мовного оточення на мовну свідомість дітей.

Література

1. Акуленко А. А. Параметри внутрішнього лексикону дитини шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спеціальність 10.02.01 „Українська мова” / А. А. Акуленко — Київ, 2007. — 18. Береснева Н. И. Модель внутреннего лексикона в позднем онтогенезе (Ассоциативный эксперимент): дис. ... канд. филол. наук. специальность 09.00.01/ Наталья Ириковна Береснева. — Пермь, 1997. — 190 с.
2. Белянин В. П. Психолінгвістика / Валерій Павлович Белянин — М. :Флінта : Московський психолого-соціальний інститут, 2003. — 232 с.
3. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолінгвістика : Учебник для вузов / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. — М. : Рос. гос. гуманит. Ун-т, 2001. — 439 с.
4. Бутенко Н. Г. Словник асоціативних норм української мови. / Н. Г. Бутенко — Львів издание, 1979. — 120 с.
5. Бутенко Н. Г. Словник асоціативних означень іменників в українській мові. / Н. Г. Бутенко — К., 1989. — 328 с.
6. Гасица Н. А. Ассоциативная структура значения слова в онтогенезе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Наталья Александровна Гасица — М., 1990. — 184 с.
7. Горошко Е. И. Языковое сознание (ассоциативная парадигма) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра. филол. наук : 10.02.19 “теория языка” / Е. И. Горошко — 2003. — 42 с.
8. Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента / Елена Игоревна Горошко. — Харьков ; М. : изд. группа „РА — Каравелла”, 2001. — 320 с.

9. Залевская А. А. Вопросы организации лексикона человека в лингвистических и психологических исследованиях. / Александра Александровна Залевская. — Калинин, 1978 — с. 6.
10. Лексикон младшего школьника (характеристика лексического компонента языковой компетенции) / [Овчинникова И. Г., Береснева Н. И., Дубровская Л. А., Пенягина Е. Б.] — Пермь : изд-во Перм. ун-та, 2000. — 312 с.
11. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / Алексей Алексеевич Леонтьев — М. : Смысл ; СПб. : Лань, 2003. — 287 с.
12. Леонтьев А. А. Психолингвистика / Алексей Алексеевич Леонтьев — Л. : Наука, 1967. — 118 с.
13. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / Алексей Алексеевич Леонтьев — М. : Наука, 1969. — 307 с.
14. Леонтьев А. А. Слово в речевой деятельности / Алексей Алексеевич Леонтьев — М. : Наука, 1965. — 245 с.
15. Николаенко Г. И. Онтогенез системных связей в лексиконе (Психолингвистическое исследование вербальных ассоциаций) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : / Г. И. Николаенко — АН БССР, Ин-т языкознания им. Я. Коласа. Минск, 1979. — 20 с.
16. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. — Киев : СИНТО, 1993. — 192 с.
17. Салихова Э. А. Структура ассоциативных полей лексических единиц при детском билингвизме : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук спец. 10.02.19 „теория языка” / Э. А. Салихова — Уфа, 1999. — С. 163—164.
18. Соколова Т. В. Ассоциативный тезаурус ребенка 3—6 лет : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра. филол. наук : специальность 10.02.19 „теория языка” / Соколова— М. — 1999. — 65 с.
19. Соколова Т. В. Ассоциативный тезаурус ребенка : структура ассоциативного распределения / Т. В. Соколова // Языковое сознание и образ мира. — М., 2000. — С. 79—97.
20. Ставицька Л. О. Гендерні стереотипи в сучасній українській мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами “жінка”, “чоловік”) / Л. О. Ставицька // Наукові записки Луганського національного педагогічного університету. — 2004. — № 5. — С. 128—146.
21. Терехова Д. І. Асоціативний портрет українця та росіянина / Д. І. Терехова // Мовознавство. — 1997. — № 6. — С. 43—50.
22. Уфимцева Н. В. Развитие стратегий осознания значения слова в онтогенезе / Н. В. Уфимцева // Психолингвистические исследования в области лексики и фонетики. — Калинин. КГУ. — 1983. — С. 115—154.
23. Фрумкина Р. М. Психолингвистик / Ревекка Марковна Фрумкина. — М. : Издательский центр «Академия», 2003. — 320 с.